

OSLO TINGRETT

DOM

Avsagt: 04.07.2014 i Oslo tingrett.

Saksnr.: 13-149198TVI-OTIR/07

Dommer: Dommerfullmektig Torunn Hardeland
m/alminnelig fullmakt

Meddommere: Teknisk direktør Kjell Karlsrud
Fylkesplanlegger Max Ingar Mørk

Saken gjelder: Krav om erstatning for skade på eiendom

Opulens Bo AS

Advokat Ole Edvard Tokvam

mot

Oslo kommune

Advokat Espen Hansen

DOM

Saken gjelder krav om erstatning for setningsskader på eiendommen Pilestredet 67, gnr 214, bnr 281, i Oslo.

Fremstilling av saken

Saksøker, Opulens Bo AS (heretter benevnt "*saksøker*"), er et eiendomsselskap som driver utleievirksomhet av ti bygårder og fire kontorbygg i Oslo. Kjartan Aas (heretter benevnt "*Aas*") eier 100 % av aksjene i selskapet og er styrets leder. Det er ellers ansatt en daglig leder, en teknisk sjef, en regnskapssjef og to vaktmestere i selskapet.

I 1992 kjøpte Aas bygården Pilestredet 67 på Bislett i Oslo (heretter benevnt "*eiendommen*" eller "*bygården*"). Bygården ble oppført i 1896 med kjeller, fire boligetasjer og høyt loft. Retten finner det etter bevisføringen sannsynliggjort at bygården er fundamentert med trepeler rammet til berg, og at det ligger krysslagte sviller over dette. I 1994 ble fasaden på bygården pusset opp, og det ble tatt bilder av eiendommen. Nye bilder av fasaden ble tatt i 2010. Av bildene fremkommer det ingen umiddelbare synlige setningsskader på eiendommen. Saksøker har opplyst at noen småsprekker ble synlige i murpuss på bygningen i 2010/2011, og at småsprekkene omkring årsskiftet 2011/2012 begynte å utvikle seg til store sprekker, slik at det ble synlig at bygningen var i ferd med å få betydelige setningsskader.

Den 6. juni 2012 sendte Oslo kommune, Plan- og bygningsetaten, varsel om innsending av tilstandsrapport, varsel om pålegg om nødvendig istandsetting, samt varsel om tvangsmulkt for Pilestredet 67 til Aas. Bakgrunnen var i følge varselet at bygningen bar preg av generelt manglende vedlikehold som kunne medføre fare for allmennheten. Plan- og bygningsetaten hadde gjort observasjoner av store sprekker på flere steder av bygningsveggen ut mot gaten og store sprekker i rammene rundt flere vinduer på samme vegg ut mot gaten, hvorav en av disse så ut til å være i kritisk stand. Videre hadde en del av utsmykningen av gesimsen ut mot gaten sprukket og falt ned på fortauet, og det ble opplyst at sprekker i veggen kunne utgjøre fare for at ytterligere deler av gesimsen kunne falle ned og treffe forbipasserende på fortauet under.

Pålegg om midlertidig sikring og vedtak om tvangsmulkt for Pilestredet 67 ble sendt Aas i brev av 7. juni 2012. Frist for å etterkomme pålegget ble satt til mandag 11. juni 2012 klokken 15.00, og tvangsmulkt på 50 000 kroner forfalt dersom fristen for umiddelbar midlertidig sikring ikke ble overholdt. Plan- og bygningsetaten anså forholdene å være så alvorlige at pålegget ble sendt uten forutgående varsel.

Den 10. juli 2012 sendte Oslo kommune, Plan- og bygningsetaten, Aas pålegg om innsending av tilstandsrapport og sikring, pålegg om permanent sikring, og vedtak om tvangsmulkt for Pilestredet 67.

Saksøker foretok sikring av eiendommen ved oppsetting av stillas, nedbanking av all puss på fasaden og fjerning av løs stein i de påfølgende ukene etter varsel og pålegg var gitt. Saksøker ønsket å avdekke årsaken til skadene som var oppstått på eiendommen, og engasjerte sivilingeniør Jan Wergeland i Ingeniørplan AS, som er spesialist på konstruksjon av store murbygg. Videre ble sivilingeniørene Per Løvlien og Stian Kalstad i Løvlien Georåd AS engasjert, og de gjennomførte undersøkelser i grunnen ved å foreta utgraving av et hull i kjelleren ved yttervegg mot gaten cirka midt på bygården. Dette resulterte i en skisse over antatt fundamentering av bygget utarbeidet av IngeniørPlan AS datert 7. mars 2013, rapport fra Løvlien Geoplan AS datert 12. mars 2013, og rapport fra Ingeniørplan AS datert 21. mars 2013.

I rapporten fra Løvlien Geoplan AS fremkommer det at de utførte en manuell vingeboring i kjelleren på eiendommen den 28. februar 2012, og at de fant trerester i de oppgravde massene som var svært omdannet, og mente på bakgrunn av dette at det var grunn til å tro at "dette er rester av en treflåte som har råtnet bort." Videre fremkom det i rapporten:

"Årsak til setninger

Vi vil i første omgang antyde 3 mulige årsaker som kan opptre hver for seg eller sammen:

- A) Redusert volum pga forråtnelse av treflåte*
- B) Setninger i underliggende leire pga. senket grunnvannsstand*
- C) Redusert bæreevne (bæreevnebrudd) fordi sålebredden er redusert (utstikkende tømmer er borte).*

Årsak A må antas å gi et setningspotensiale på 50 cm. Mye av dette er påløpt, men neppe alt. Årsak B vil kunne gi setninger på 20-30 mm pr. meter grunnvannssenkning. Om dette pågår er vanskelig å vurdere. Årsak C vil både ha et stort potensiale for bevegelser og det kan foregå raskt. Bæreevnen for en 0,8 meter bred steinmur er anslagsvis 180 kN/m² for statiske laster og 75 kN/m² for dynamiske laster (udrenert). Foreløpige lastvurderinger tyder på at bæreevnen ikke er tilfredsstillende."

Den primære vurderingen IngeniørPlan AS skulle gjøre var knyttet til årsak, bæring og stabilitet av bygården, og fra rapporten siteres det:

"Konklusjon:

Det er to grunnleggende forhold som styrer konklusjonen mot refundamentering av ytterveggen mot gaten. Det ene er fortsatt sammenpressing av treflåten, og det andre faren for plutselig brudd pga treflåtens reduserte bæreevne. Begge forhold er resultat av tømmerstokker som råtner.

Oppstår det et større synk, vil tømmerstokkene i etasjeskillene bli trukket ut av sin opplegg. Det kan i sin ytterste konsekvens føre til en bygningskollaps. Sett bort fra alle andre forhold, så er kravet til bæring og stabilitet absolutt.

Konklusjonen er at granittfundamentet må låses på betongdragere, en på hver side, som peles til fjell.

Bygget er påført setningsskader, og vil fortsette å utvikle skadene pga av en ytre hendelse, og det er VAV's avløpsledning som har senket grunnvannsstanden i hele området. Avløpsledningen er Oslo kommunes ansvar. Det anbefales at saken tas opp med VAV."

Avløpsledningen det refereres til i ovennevnte rapport er Oslo kommunes ledningsnett for avløpsrør og overvann, som er gravd ned i en grøft langs Pilestredet. Ledningsnettet ble etablert i sin eksisterende form i 1947, og erstattet da en tidligere ledning med mindre dimensjon. Avløpsledningen er opplyst å være 1,40 meter i diameter. Ut fra opplysningene som er fremlagt i saken finner retten det sannsynliggjort at ytterkanten av avløpsledningen ligger cirka 1,8 meter fra husveggen til bygården, og det antas at toppen av ledningen ligger cirka 3,5 meter under terreng.

Saksøker sendte brev til Oslo kommune, Vann- og avløpsetaten, den 11. april 2013 og varslet krav om erstatningsansvar for kommunen for utbedringskostnader i forbindelse med sikring og istandsetting av Pilestredet 67. Saksøker hevdet på bakgrunn av de rapporter som forelå fra de rådgivende ingeniørene, at årsaken til at ytterveggen på bygården synker, var at grunnvannsstanden under bygården var forstyrret på grunn av Vann- og avløpsetatens anlegg. Det ble hevdet at grunnvannsforstyrrelsene hadde ført til at treflåtene bygården var fundamentert på hadde råtnet, som igjen hadde ført til betydelige setningsskader på eiendommen.

Henvendelsen ble ikke besvart, og i brev av 28. juni 2013 sendte saksøker prosessvarsel etter tvisteloven § 5-2 til Oslo kommune (heretter benevnt "saksøkte"). Saksøkte besvarte henvendelsen den 4. juli 2013 med at de ikke erkjente ansvar i saken, under henvisning til at det var for store usikkerhetsmomenter knyttet til årsakssammenheng til at ansvar kunne konstateres for kommunen.

Den 7. mai 2013 foretok Oslo kommune en rørinspeksjon med videokamera i avløpsledningen. Inspeksjonen ble gjort fra kum utenfor Pilestredet 69 til kum utenfor Pilestredet 67, og videre fra kum utenfor Pilestredet 67 til kum i veikrysset nedenfor kvartalet bygården ligger i. Omtrent ved eiendomsgrensen mellom Pilestredet 69 og Pilestredet 67 ble det påvist en lekkasje på rørledningen.

Opulens Bo AS tok ut stevning mot Oslo kommune den 13. september 2013 med krav om "å erstatte Opulens Bo AS sine kostnader med istandsettelse fastsatt etter retten skjønn oppad begrenset til kroner 15 000 000", samt krav om dekning av sakskostnader. Påstanden er senere endret. Oslo kommune tok til motmæle i rettidig tilsvare datert 8. oktober 2013, med påstand om frifinnelse og dekning av sakskostnader.

Oslo kommune engasjerte en sakkyndig, geotekniker Helge Sem fra GeoSem. Sem startet å arbeide ved Oslo kommune Geoteknisk kontor i 1965. Dette ble innlemmet i Vann- og avløpsetaten i 1991. Han arbeidet der til han ble pensjonist i 2006. Samme år ble Geoteknisk kontor nedlagt. Av rapporten fra GeoSem datert 7. april 2014 fremkommer det:

"Det er liten grunn til å tvile på at grunnvannsstanden under Pilestredet 67 har sunket i gårdens levetid. Generelt har grunnvannsstanden i den sentrale del av byen sunket som følge av mindre påfyll fra nedbøren etter hvert som arealer bebygges og gater og plasser asfalteres eller hellebelegges og overvannet herfra sammen med takvannet ledes inn i ledningsnett. Bare på tomtearealet til Pilestredet 65/67 må det påregnes redusert påfyll av nedbør til undergrunnen av størrelsesorden 250.000 liter pr. år som følge av utbyggingen. Ledningsnettene langs gateløpene er en potensiell årsak til grunnvannssenkning dersom det i grøfteprofilen ble tilbakefylt med drenerende masser og uten innlagte tetningspropper i grøfteprofilen, likeledes sprukne avløpsrør. Derimot bidrar alle lekkasjer på vannledningsnett til å holde grunnvannsspeilet oppe. [...] Ved at grunnvannsspeilet under Pilestredet 67 ser ut til å være registrert godt oppe i de permeable fyllmassene under gården, vitner dette om at ledningstraseen i gata ikke har spesielt stor drenerende effekt. Forhold som ellers kan påvirke grunnvannsstanden lokalt, kan være uttrekksledning fra gårdskum."

Hovedforhandling ble holdt i Oslo tinghus 23., 24. og 25. april 2014 der rett ble satt med en fagdommer og to sakkyndige meddommere. Saksøker, Opulens Bo AS, møtte med sin prosessfullmektig, advokat Ole Edvard Tokvam, og Kjartan Aas avga partsforklaring. Saksøkte, Oslo kommune, var representert ved advokat Espen Hansen. Det ble ført 5 vitner, retten var på befaring, og det ble ellers foretatt slik dokumentasjon som fremgår av rettsboken.

Saksøkerens påstandsgrunnlag

Bygården Pilestredet 67 var for kort tid tilbake ikke rammet av setningsskader, men er nå påført plutselige og omfattende setningsskader.

Retten må ta stilling til om det er skjedd plutselige setningsskader, om disse i så fall skyldes forråtnelse av trefundament/peler, om forråtnelsen er skjedd grunnet senket grunnvannsstand og om Vann- og avløpsetaten sitt avløpsanlegg i så fall har hatt noen påvirkning på grunnvannsstanden. Hvis svaret er ja er kommunen erstatningsansvarlige.

Årsakssammenheng

Eiendommen har stått støtt i 110 år, og har hatt uvanlig lite skader. Det ble foretatt nivelleringer i 1978-1979 der det fremkommer at det var ubetydelige setninger. Da saksøker kjøpte eiendommen i 1992 hadde ikke eiendommen noen tegn på tidligere setningsskader slik enkelte gårder oppført i samme tidsepoke har. Det er intet som indikerer at gården har vært rammet av setningsskader før i 2010/2011. Rundt årsskiftet 2011/2012 ble bygningen utsatt for plutselige og betydelige setningsskader.

Det må legges til grunn at eiendommen er fundamentert med peler ned til fjell med overbygning av steinblokker, og at treverket ble forseglet i leire. Det må videre legges til grunn at dette skjedde 40-50 cm under grunnvannsnivå da dette samsvarer med byggesaksdokumentene.

Det anføres at årsaken til at Pilestredet 67 nå synker er at grunnvannsstanden i området har sunket, og at den senkede grunnvannsstanden har medført at trefundament/peler som bygården er fundamentert på helt eller delvis har råtnet.

Flere samvirkende årsaker kan ha påvirket grunnvannsstanden, blant annet landheving og mindre tilsig av vann på grunn av nedbygging. Det er sannsynlig at saksøktets avløpsanlegg utenfor Pilestredet 67 i seg selv har hatt en drenerende effekt. Avløpsledningen er plassert uvanlig dypt og nært bygården i forhold til byggets fundamentering. Videre er det sannsynlig at den påviste lekkasjen i avløpsanlegget har medført en lokal senkning av grunnvannet.

Bevisbyrden snus i tilfeller der kommunen påberoper at det kun er landheving og nedbygging som er årsak til forstyrrelsene i grunnvannet, jf LG-2011-63254-2. Det anføres at Oslo kommune har bevisbyrden i denne saken.

Skaden det er tale om er svært lokal/begrenset, og strekker seg fra Pilestredet 67 og deler av Pilestredet 65, noe som indikerer at avløpsanlegget med lekkasje har hatt større innvirkning på grunnvannsenkningen enn øvrige faktorer.

Det ikke er sannsynlig at Pilestredet 67 ville bli påført setningsskadene bygget nå har dersom saksøktets avløpsanlegg tenkes borte.

Det kan etter saksøkers syn konkluderes med at avløpsanlegget har vært en av flere samvirkende årsaker for at grunnvannet har blitt senket, og at dette har ført til forråtnelse av fundamenteringen og igjen setningsskader på bygården. Avløpsanlegget har i seg selv bidratt på grunn av plasseringen og den drenerende effekt det er sannsynliggjort at grøften har hatt. Videre har lekkasjen i avløpsledningen bidratt til lokal senkning, og samlet sett er

det sannsynliggjort at avløpsledningen og lekkasjen er den vesentligste årsak til grunnvannsenkningen.

Ansvarsgrunnlag

Det anføres prinsipielt at det foreligger ulovfestet objektivt ansvar for Oslo kommune i denne saken. Lang rettspraksis tilsier at avløpsanlegg er omfattet av det objektive ansvaret. Det er tale om en vedvarende virksomhet og det er en konstant og varig risiko for at avløpsanlegg kan ha negativ innvirkning på grunnvannet. I Oslo er det et stort antall bygninger som kan påvirkes, og det foreligger en stadig tilstedeværende risiko. Avløpsanlegget er videre typisk for virksomheten, og avløpsanlegg har skadepotensiale på flere måter, ved eksempelvis brudd og tilstoppelser, underdimensjonering og lekkasjer som får drenerende effekt. Det at utilsiktet drenering skader er en typisk følge, jf LG-2011-63254-2. Det må videre foretas en interesseavveining. Det anføres at det er mer rimelig at kommunen dekker de få skader som skjer, enn at tilfeldige gårdeiere som blir "offer" må dekke kostnadene. Saksøktens utgifter kan dekkes inn via vann- og avløpsbetaling, og kostnadene kan pulveriseres på alle brukere. Det anføres at dette er en påregnelig følge for kommunen som kan gå over driftsbudsjettet. Det foreligger etter dette ansvarsgrunnlag. Kommunen omfattes av det objektive ansvaret uten skyld.

Subsidiært anføres det at forurensingsloven § 24a kommer til anvendelse. Etter bestemmelsen har kommunen et objektivt ansvar forutsatt at det foreligger manglende vedlikehold på avløpsanlegget. I denne saken er det ikke dokumentert noe vedlikehold på ledningsnett i det hele tatt på 67 år. Det er påvist en lekkasje i avløpsledningen av et visst omfang, og sannsynligvis har lekkasjen vært der lenge. Levetiden på avløpsledningen er ca 60 år, og ledningen ble lagt ned i etterkrigstiden da det var sementrasjonering. Man befinner seg her i kjernen av bestemmelsen i forurensingsloven.

Atter subsidiært anføres det at naboloven § 2 kommer til anvendelse. Avløpsanlegget innebærer en skade på naboeiendommen. Etter naboloven § 9 kan det kreves erstatning for dette.

Økonomiske tap

Nødvendige pådratte kostnader er 1 773 000 kroner slik det fremgår av vedlagte fakturaer.

Saksøkte har påberopt lemping etter forurensingsloven § 61. Dette gjelder kun dersom dette ansvaret legges til grunn, og gjelder ikke ved objektivt ansvar. Det er uansett ikke grunnlag for å lempe i de pådratte kostnader. Eventuell lemping må bli i fremtidige kostnader, som ikke er tema for dagens sak.

Det kreves fastsettelsesdom for kommunens ansvar for kostnadene som vil oppstå ved refundentering og istandsetting av bygården.

Sakskostnader

Det anføres at saksøkte skal dekke saksøkers omkostninger i samsvar med tvisteloven § 20-2. Oslo kommune har ikke bidratt til å opplyse saken, og må derfor betale alle sakskostnader uavhengig av resultat. Saksøker skal i alle tilfeller ikke dekke Oslo kommunes omkostninger.

Saksøkerens påstand

1. Oslo kommune er ansvarlig for å erstatte kostnader Opulens Bo AS påføres ved refundentering og øvrig utbedring etter setningsskader påført eiendommen Pilestredet 67, gnr 214 bnr 281 i Oslo.
2. Oslo kommune dømmes til å erstatte de kostnader som Opulens Bo AS har hatt til sikring og midlertidig utbedring i forbindelse med setningsskadene, fastsatt etter rettens skjønn oppad begrenset til kr 2 000 000.
3. Oslo kommune dømmes til å erstatte Opulens Bo AS sine sakskostnader.

Saksøktes påstandsgrunnlag

Oslo kommune bestrider ikke at eiendommen er påført en skade.

Det retten må ta stilling til er om kommunenes avløpsledning har vært en medvirkende faktor til setningsskadene (faktisk årsakssammenheng), om denne eventuelle medvirkningen skyldes handlinger eller forhold kommunen er erstatningsansvarlige for (rettslig ansvarsgrunnlag), og i så fall om den eventuelle medvirkningen har vært så betydningsfull at den utløser ansvar (rettslig årsakssammenheng).

Hovedregelen i norsk rett er at det er den som påstår å ha et krav som har bevisbyrden for dette. Det er ikke grunnlag for å fravike hovedregelen i denne saken.

Faktisk årsakssammenheng

Kommunens ansvar bygger på en forutsetning om at redusert grunnvann har forårsaket forråtnelse i fundamenteringen. Dette er en sannsynlig årsaksforklaring. I denne saken har vi ikke kunnskap om hvor grunnvannsstanden stod før i tiden. Vi har heller ikke kunnskap om hvor grunnvannet står nå. Av skissen som er fremlagt kan det virke som om vannspeilet står over flåten. Lekkasjen i kommunens ledning tyder på at grunnvannet fremdeles står over ledningen.

Det anføres at den påviste lekkasjen i kommunens avløpsledning har hatt begrenset påvirkende effekt på grunnvannsstanden. Når det gjelder ledningsgrøften, ble denne gravd

i 1947, og er sannsynligvis tilbakeført med stedlige masser. Det er lite sannsynlig at grøften skal ha større drenerende effekt nå.

Det er andre faktorer som kan ha redusert grunnvannsstanden, noe saksøker også erkjenner. Dette gjelder blant annet generell landheving og ikke minst utbygging og tiltetting av flater. Videre kan det ha vært ukjente årsaksfaktorer som for eksempel lekkasje på stikkledninger. Dette vet vi imidlertid ikke noe om. Det er uansett plausibelt å legge til grunn at grunnvannsstanden har sunket generelt i byen.

Dersom redusert grunnvannsstand er årsaken til forråtnelsen, oppstår det spørsmål om redusert grunnvannsstand nødvendigvis må medføre at fundamenteringen råtner og om valg av annet treverk for eksempel ikke ville ført til forråtnelse. Her vet vi ikke hva slags treverk som er valgt. Videre vet vi ikke noe om hvor langt under grunnvannsstanden treverket er lagt – om det ble lagt 40-50 cm under grunnvannsstanden, eller 40-50 cm under kjellergulvet. Vi vet heller ikke hvordan treverket er beskyttet med masse.

Det er her en rekke usikkerhetsfaktorer, og kommunen kan følgelig ikke pålegges ansvar for dette.

Ansvarsgrunnlag

Ulovfestet objektivt ansvar

Kommunen anfører at det i dette tilfellet ikke foreligger en *ekstraordinær risiko* og at det således ikke kan konstateres objektivt ansvar. Kriteriene til stadig og typisk er oppfylt, men ikke kravet til ekstraordinær risiko. Det er naturlige endringer i grunnvannsstanden, og man kan ikke basere seg på at grunnvannsstanden skal stå uendret i over 100 år. Ved å eie eiendom tar man en risiko. Skadelidte kan være med å påvirke. Når det gjelder saken LG-2011-63254-2, gjaldt denne et annet type anlegg og en annen type skade, med mye mer direkte påvirkning, og kan ikke sammenlignes direkte med denne saken. Holmenkollbane-saken inntatt i Rt 1931 side 513 gjaldt en annen type risiko enn i herværende sak, og kan heller ikke direkte sammenlignes med denne situasjonen.

Forurensingsloven § 24a

Bestemmelsen kommer ikke til anvendelse for selve ledningsgrøften. Det er manglende kapasitet eller manglende vedlikehold på avløpsledning som må være utløsende, ikke drenering i seg selv.

Kommunen er enig i at det har vært noe vanninnslag i avløpsledningen. Dette kan imidlertid ikke anses å være en "skade" i forurensingslovens forstand. Bestemmelsen er myntet på skade som følge av at avløpsvann kommer ut av ledningsnettet. En reduksjon i grunnvannsstanden er ikke en skade i seg selv. Det å drenere et område er for øvrig ikke å anse som forurensing etter forurensingsloven § 6.

Naboloven § 2

Vilkårene i naboloven § 2 er ikke oppfylt. Det at grunnvannsstanden synker er ventelig og helt klart sedvanlig. Avløpsledningen er lagt ned for å hjelpe til.

Rettslig årsakssammenheng

Den eventuelle påvirkningen kommunens avløpsledning har hatt på grunnvannsstanden må fremstå som så vesentlig i årsaksbildet at det er naturlig å knytte ansvar til den, jf p-pilledom II, inntatt i Rt 1992 side 64. Det må legges til grunn at skaden ville oppstått senere uansett. Dette er noe som har skjedd sakte men sikkert. Muligens kunne bygget vært fundamentert annerledes. Kommunens bidrag har i alle tilfeller ikke vært vesentlig.

Kommunen har ikke opptrådt uaktsomt, og avløpsledningen utgjør ikke noen særlig risiko. Det er mye usikkerhet rundt hvilke faktorer som har medført en eventuell drenering av grunnvannet, og totalt fremstår dette som en sak med mange usikkerhetsmomenter. Det er helt klart ikke naturlig at det knyttes ansvar til kommunens avløpsledning i denne saken.

Økonomisk tap

Det er ikke innsigelser mot saksøkers utregning av påløpte kostnader til midlertidig sikring av bygården.

Størrelsen på eventuelle fremtidige kostnader og eventuell lemping av ansvar er ikke tema saken slik den står nå.

Sakskostnader

Det er ikke grunnlag for å gjøre unntak fra hovedregelen om sakskostnader i tvisteloven § 20-2.

Saksøktes påstand

1. Oslo kommune frifinnes.
2. Oslo kommune tilkjennes sakskostnader.

Rettenns vurdering

Beisvurderingen

Retten vil innledningsvis bemerke at hovedregelen i norsk rett for beisvurderingen i sivile saker er overvektprinsippet, som innebærer at retten skal legge til grunn det faktum som den finner mest sannsynlig. Videre er hovedregelen i saker om erstatning at skadelidte må sannsynliggjøre at det foreligger årsakssammenheng mellom den erstatningsbetingende omstendighet og den inntrådte skade dersom det ikke finnes særlige holdepunkter for annet. Utgangspunktet er altså at saksøker har beisbyrden eller tvilsrisikoen. I tillegg til at den erstatningsbetingende omstendighet må ha bidratt til utvikling av skaden, gjelder beisbyrden også spørsmålet om den erstatningsbetingende omstendighet det var tale om, var en nødvendig betingelse for at skaden skulle inntre.

I rettspraksis har det vært gjort unntak fra hovedregelen i tilfeller der det påstås at dersom den erstatningsbetingende omstendighet tenkes borte, ville skaden ha inntrådt av en helt annen årsak. Høyesterett har i flere avgjørelser lagt til grunn at det er den som ansvar blir gjort gjeldende mot, som har tvilsrisikoen for alternative og hypotetiske hendelsesforløp, jf blant annet Rt 2003 side 338 (Dykkerdommen). Det samme gjelder anførselen om at skaden ville inntrådt på et senere tidspunkt eller anførsler om forhold som vil redusere erstatningens omfang, jf Rt 1997 side 833 (Nesse). Det må imidlertid være en forutsetning for at beisbyrden snus, at det som blir påberopt som alternativt skadeforløp er uavhengig av-, og ikke står i nær sammenheng med-, den erstatningsbetingende omstendighet som skadelidte påberoper seg som grunnlag for erstatningskravet, jf Skoghøy, *Tvisteløsning 2*. utgave side 884.

Saksøker har anført at det må legges til grunn en snudd beisbyrde i saken og har vist til LG 2011-63254-2 (Ladegårdssaken) til støtte for sitt syn. I denne saken la lagmannsretten til grunn at reglene om ulovfestet objektivt ansvar kom til anvendelse og at kommunen – hensett de særlige forhold i saken – måtte ha beisbyrden. Begrunnelsen var at kommunen fremstod "*i egenskap av å være byggherre, eier og vedlikeholdsansvarlig – som nærmest til å avklare VA-tunnelen og Mulelvkanalens eventuelle innvirkning på omgivelsene.*"

I denne saken er den erstatningsbetingende omstendighet som er påberopt av saksøker Oslo kommunes avløpsledning. For det første gjelder det antagelsen om at grøften ledningen er lagt i består av drenerende masse som har medført grunnvannsenkning i området. For det andre dreier det seg om en påvist lekkasje i avløpsledningen, som saksøker hevder har medført en senkning av grunnvannet lokalt.

De typiske tilfeller kommunen pålegges beisbyrden, er i forbindelse med at gravearbeider blir utført, der eiendommer blir direkte påvirket og får skader. I denne saken er det imidlertid tale om forhold som inntreffer 67 år etter at grøften til avløpsledningen ble gravd og avløpsledningen ble lagt ned.

Temaet i saken er både hvorvidt grunnvannet faktisk er senket, om dette i så fall er årsaken til de setningsskader bygården er påført, og hva som i så fall har påvirket en eventuell grunnvannsenkning. Kommunen har pekt på at det kan være flere, og mer betydelige årsaker til at grunnvannsstanden er senket. Retten har vært noe i tvil, men vurderer det slik at kommunens argumenter står i såpass nær sammenheng med den erstatningsbetingende omstendighet som saksøker påberoper seg, at det ikke er grunnlag for å si at kommunen er nærmere til å avklare årsaken til grunnvannsenkningen enn saksøker. Dersom kommunen hadde anført at de var ansvarlige for grunnvannsenkningen i området, men at det var andre omstendigheter enn grunnvannsstanden som har ført til at bygården har fått skadene den har i dag, ville saken stilt seg noe annerledes.

Saksøker har videre anført at kommunen ikke har medvirket aktivt til å legge frem dokumentasjon rundt avløpsledningen. Det er anført at i følge juridisk teori kan det aksepteres spinklere bevismateriale fra skadelidtes side for å legge et bestemt faktum til grunn. Hvor materialet ligger i den påståtte skadevolders hånd, vil tvilen kunne ramme den som ikke legger kortene på bordet og bevisbyrden blir snudd. Det samme kan bli resultatet hvis vedkommende burde sikret bevisene bedre, altså oppstilles det et bevissikringshensyn som tilsier at bevisbyrden snus hvis ikke det relevante materialet er i behold.

Retten er enig med saksøker i at videoinspeksjonen fra avløpsledningen burde vært fremlagt på et mye tidligere tidspunkt. Inspeksjonen ble gjennomført 7. mai 2013, men ble først fremlagt for saksøker i april 2014, til tross for gjentatte provokasjoner. Saksøker har videre provosert fremlagt fra Oslo kommune dokumentasjon knyttet til anlegning av avløpsanlegget i sin tid, dokumentasjon vedrørende vedlikehold som er utført fra det ble anlagt og frem til i dag, samt målinger som er utført av grunnvannsstanden i området de siste 20 år. Regbo fra Vann- og avløpsetaten har forklart at de har ledd både i papirarkiver og i digitale arkiver uten å finne den etterspurte dokumentasjonen. De hadde ikke videoinspeksjoner fra den aktuelle avløpsledningen. Denne blir periodisk kjørt og spylt, og Regbo forklarte at det ikke er vanlig at man registrerer noe om vedlikeholdet dersom alt er i orden, dette gjøres i hovedsak i de tilfeller det er noe å bemerke. Han forklarte videre at det ble registrert innsig i avløpsledningen da de hadde videoinspeksjon i mai 2013, men at ledningen i seg selv ikke var i nærheten av å ha behov for vedlikehold.

Vitnet Sem har forklart at Oslo kommune Geoteknisk kontor hadde som hovedoppgave å gjennomføre grunnvannsmålinger, samt å foreta poretrykksmålinger. Han har forklart at over tusen målere ble installert i hans tid og i tillegg ble det satt inn flere tusen nivellementsbolter og det ble foretatt omfattende undersøkelser rundt om i Oslo. Når det gjelder området denne bygården ligger i, har det imidlertid ikke vært gjort målinger utenom i Bislettanlegget, og den dokumentasjonen saksøker har etterspurt finnes derfor ikke.

Oslo kommune har så langt retten er kjent med ikke hatt som ansvar å foreta kontinuerlig overvåkning av poretrykk, grunnvannsstand og setninger ved hver enkelt bygård i Oslo, men har utført eller fått tilgang til målinger på utvalgte steder, spesielt knyttet til pågående byggeprosjekter. All den tid Oslo kommune ikke har hatt ansvar for dette, og det er sannsynliggjort at det faktisk ikke er foretatt målinger i det aktuelle området, kan ikke retten se at bevissikringshensyn må føre til snudd bevisbyrde i denne saken.

Retten har etter dette falt ned på hovedregelen om at det er den skadelidte, altså saksøker, som har bevisbyrden eller tvilsrisikoen.

Når det gjelder bevisbildet, har retten forklaringene fra saksøker og vitnet Regbo fra Oslo kommune å bygge på, samt det som ble påvist under befarings på eiendommen. Sentralt i spørsmålet om årsakssammenheng er de sakkyndiges Kalstad, Bjørberg, Wergeland og Sem sine vurderinger. I tillegg er det fremlagt dokumentbevis blant annet i form av rapporter fra de sakkyndige, samt kart og skisser over området m.v.

Vedrørende faktum

Retten konstaterer at det er uomtvistet at Pilestredet 67 i dag har synlige setningsskader. Det er videre enighet mellom partene om at saksøker i dag er påført et økonomisk tap i forbindelse med midlertidig sikring av bygården som en følge av setningsskadene på cirka 1 773 000 kroner. Det er heller ikke omtvistet at det kreves ytterligere tiltak for å sikre bygården, enten i form av refundamentering eller ved riving/bygging, og at ytterligere kostnader vil påløpe i forbindelse med dette.

Retten finner det sannsynliggjort at setningsskadene på Pilestredet 67 er blitt så store som de er fordi treverket i fundamentet under bygget har råtnet. Dette synes ikke å være omtvistet mellom partene. Det er videre enighet mellom partene om at senket grunnvannsstand kan ha vært en medvirkende årsak til at treverket bygget er fundamentert på har råtnet, noe retten også anser å kunne være en av flere sannsynlige årsaker.

Retten vil i første rekke ta stilling til spørsmålet om årsakssammenheng mellom Oslo kommunes avløpsledning og den skaden som er påført Pilestredet 67.

Årsakssammenheng

I norsk rettspraksis tar drøftelsen av det erstatningsrettslige årsakskravet utgangspunkt i betingelseslæren, der det tas utgangspunkt i at enhver nødvendig betingelse for et resultat eller skade er årsak til den. Dersom det foreligger samvirkende skadeårsaker er utgangspunktet at de forhold som har virket som en nødvendig betingelse er ansvarlig overfor skadelidte og ansvaret er solidarisk. En nødvendig betingelse fører imidlertid ikke alltid til ansvar.

I p-pilledom II, inntatt i Rt 1992 side 64, formulerte førstvoterende årsakskravet på følgende måte:

"Årsakskravet mellom en handling eller unnlattelse og en skade er vanligvis oppfylt dersom skaden ikke ville skjedd om handlingen eller unnlattelsen tenkes borte.

Handlingen eller unnlattelsen er da en nødvendig betingelse for at skaden inntrer.

[...]

Når jeg i det følgende drøfter om p-pillebruken er en nødvendig betingelse eller årsak til skaden, legger jeg samtidig i uttrykket "nødvendig" at den har vært så vidt vesentlig i årsaksbildet at det er naturlig å knytte ansvar til den."

Utgangspunktet for vurderingen retten skal ta er altså om Oslo kommunes avløpsledning (grøften og lekkasjen) var *nødvendige betingelser* for setningsskadene Pilestredet 67 har fått, og om avløpsledningen er *så vidt vesentlig i årsaksbildet at det er naturlig å knytte ansvar til den*.

Når det gjelder bygårdens stand, er det ikke tydelige tegn på setningsskader på bildene som er lagt frem fra 1994 og 2010. Slik retten vurderer det, er det imidlertid vanskelig å si noe om det kan ha vært setninger på bygården forut for at tydelige sprekker viste seg ved årsskiftet 2011/2012. Bildene som er fremlagt i saken er små og ikke spesielt tydelige, og et bygg kan generelt få ganske store setninger før det utvikler seg synlige sprekker.

Nivellementet utført på gården mellom 30. juni 1978 og 8. juni 1979, viser etter rettens syn en tydelig indikasjon om pågående setning av bygget. Dette er spesielt tydelig gjennom at alle bolter installert i bakgården viser endringer i denne perioden på fra 0 til + 1 mm (dvs. heving), mens alle bolter i fasaden mot gaten viser setning på fra -1 til -3 mm, med største verdi midt på fasaden (bolt 15681). Hvis denne setningstakten hadde holdt seg på et jevnt nivå siden 1979 ville det gitt setning av fasaden på fra 35 til 105 mm. Når bakgården står fundamentert på berg og står i ro, noe dette nivellementet bekrefter, vil dette gi seg utslag i en ren skjevsetning av bygget.

I dag er det vanskelig og tidvis umulig å åpne vinduer i bygården mot yttervegg, og det er vanskeligheter med å åpne ulike dører inne i leilighetene på grunn av skjevheter i bygget. Aas har forklart at han selv har bodd i Pilestredet 67, og at han ikke hadde disse utfordringene da han bodde der. Retten finner det etter bevisvurderingen sannsynliggjort at de mest synlige setningsskadene har oppstått i de senere årene, men det betyr ikke nødvendigvis at setningene har utviklet seg spesielt raskt de siste årene. Alle bygg har en smertegrense for hvor mye skjevsetting det tåler før konstruksjonene begynner å svekkes og sprekke opp.

Det er etter rettens vurdering ikke gjort omfattende nok undersøkelser i grunnen under bygården til å kunne konkludere med sikkerhet på en rekke spørsmål. Kalstad har forklart

at målet med deres undersøkelse var å kartlegge dybde til fjell. De var ikke kjent med bygningskontrollens papirer om hvordan bygården var fundamentert, og trakk sine konklusjoner på bakgrunn av det de observerte på stedet. Det antok at de traff en tømmerflåte på ca 3,5 meters dybde. Ut fra byggesaksdokumentene og den øvrige dokumentasjonen i saken har retten funnet det sannsynliggjort at dette var trerester etter de krysslagte svillene og eventuelt fra peletoppen. I følge bygningsanvisninger fra bygårder bygget på samme tid som Pilestredet 67, skulle treverket legges 40-50 cm under grunnvannsstanden. Vitnet Sem har forklart at hans erfaring med bygårder i Oslo imidlertid var at treverket ble lagt 40-50 cm under kjellergulvet i stedet. Dette var ofte omtrent ved grunnvannsstanden. I denne saken er det ikke kjent hvor nivået på overgangen mellom underkant av grunnmur og toppsvillen er. Av tegningen over antatt fundamentering som er fremlagt står det bare et spørsmålstegn. Retten har ikke grunnlag for å si verken det ene eller det andre ut fra de begrensede undersøkelser som er gjort og de dokumenter som foreligger i saken.

Videre er det usikkerhet rundt hvor grunnvannstanden lå da det eventuelt ble en årsak. Retten finner det også uavklart om den naturlige grunnvannstanden lå over toppen av trepelene og svillene da gården ble bygget. De allerede pågående setninger i 1979 kan være en indikasjon på at forråtnelse har foregått over lang tid. Forråtnelse påvirkes også av utførelse og kvalitet på fundamenteringen, herunder om peler og sviller var pakket inn i tett leire slik normal praksis var på den tiden for å redusere faren for forråtnelse. Det foreligger ingen opplysninger i saken om dette og hva slags treverk som ble benyttet da bygården ble bygget.

Retten finner det sannsynliggjort at grunnvannet i dag står på samme nivå som i sjakten det ble gravd ned til. Vitnet Wergeland forklarte at da de gravde lå det treverk rett under vannet. Han mente imidlertid at dette ikke var grunnvannsstanden. Vannet som kom inn i det utgravde hullet ble liggende til dagen etter. Etter rettens vurdering tyder dette på at vannet som kom inn var grunnvann. Dette, sett i sammenheng med at det i dag er innsig av vann fra toppen av avløpsledningen som tilsier et trykk ovenfra og inn i røret, fører til at retten finner det sannsynliggjort at grunnvannsstanden i dag står over Oslo kommune sitt ledningsnett. Basert på tegningen over bygårdens antatte fundament som saksøker har fremlagt, og resultatet fra gravingen i kjelleren på bygården, finner retten det sannsynliggjort at det som er igjen av toppsvillen fortsatt ligger under grunnvannsstanden i dag.

Retten bemerker at en forråtnelsesprosess også kan skje ved tilkomst av oksygenrikt overflatevann, jf forklaringen til vitnet Bjørberg.

Det er en rekke faktorer som påvirker grunnvannsstanden. Retten finner det sannsynliggjort at landheving er en årsak til grunnvannsenkningen. Vitnet Bjørberg har forklart at landheving utgjør 3-4 mm pr år, dvs 30-40 cm over 100 år.

Videre har harde flater en stor effekt. Dette gjelder både byggene (tak og taknedløp) i seg selv, asfalteringen og bortledning av vann fra gater og gårdsplasser. Alt dette vannet havner i lukkede overvannsledninger. At betydelige deler av nedbørsvannet av denne grunn ikke finner sin naturlige vei ned i bakken har etter rettens syn betydelig potensial for å medføre synkende grunnvannstand relativt til terrengoverflaten.

Videre er det en rekke ukjente årsaksfaktorer som kan ligge til grunn her. Det er ikke gjort noen undersøkelser vedrørende stikkledninger ut fra bygården. Disse blir ofte gravet i åpen grøft og kan ha vært medvirkende årsak.

Når det gjelder kommunens anleggsrør legger retten til grunn at røret ble lagt ned i 1947. Det ble da gravd en grøft som røret ble lagt i. Det er ikke foretatt undersøkelser om hva slags masser som er brukt ved tilbakefyll. På bakgrunn av forklaringene i retten om hva som var vanlig i denne tidsepoken, finner retten det sannsynliggjort at grøften ble tilbakeført med stedlige masser, hvilket på dette stedet skulle tilsi mest leire/tørrskorpeleire. Retten finner det derfor ikke sannsynliggjort at grøften har særlig drenerende effekt i dag, spesielt også med tanke på at grunnvannstanden fortsatt står over avløpsledningen. Slik retten vurderer det er det imidlertid sannsynlig at grøften kan ha hatt noe temporær drenerende effekt når den ble gravet i 1947.

Når det gjelder lekkasjen på avløpsledningen er denne påvist. Det er imidlertid ikke foretatt en geohydrologisk utregning som kan si noe om hva slags effekt denne lekkasjen har hatt. Retten finner det sannsynliggjort at det kan ha en viss drenerende effekt at vann renner inn i avløpsledningen, men strålen i seg selv er et for tynt grunnlag for å vurdere om lekkasjen har hatt en drenerende effekt. Dette vannet kommer med grunnvannsstrømmingen og området heller nedover. Her må hele nedslagsfeltet ses på, og det må foretas en langt mer kompleks kartlegging/utregning enn å se på innsiget alene.

Saksøker har anført at det har vært en svært lokal senkning av grunnvannet som ikke har påvirket naboeiendommene. Retten har imidlertid ikke fått fremlagt noen dokumentasjon vedrørende dette, så retten finner ikke å tillegge anførselen vesentlig vekt.

Slik retten vurderer det er det svært mange usikkerhetsmomenter i saken når det gjelder hvorvidt Oslo kommunes avløpsledning har vært en nødvendig betingelse for setningsskadene Pilestredet 67 har fått, og om avløpsledningen har vært så vidt vesentlig i årsaksbildet at det er naturlig å knytte ansvar til den.

På bakgrunn av dette må retten falle ned på reglene om bevistvil. Som retten tidligere har konkludert med, er det saksøker som har bevistvilen i denne saken. Oslo kommune må derfor frifinnes på grunn av saksøkers manglende sannsynliggjøring av årsakssammenheng

mellom Oslo kommunes avløpsledning og setningsskadene Pilestredet 67 er påført. Retten finner det av den grunn ikke nødvendig å gå nærmere inn på de øvrige vilkår for erstatning.

Sakskostnader

Det følger av tvisteloven § 20-2 første ledd at en part som har vunnet saken helt eller i det vesentligste, har krav på full erstatning for sine sakskostnader fra motparten. Oslo kommune har i denne saken fått medhold fullt ut, og har således krav på erstatning for sine sakskostnader fra saksøker. Motparten kan imidlertid fritas for erstatningsansvar hvis tungtveiende grunner gjør det rimelig, jf tvisteloven § 20-2 tredje ledd. Retten har vurdert, men kan ikke se at det foreligger tungtveiende grunner som gjør det rimelig å fravike hovedregelen i denne saken. Saksøker har anført at de ikke skal belastes med kommunens saksomkostninger all den tid de ikke har bidratt til å opplyse saken. Selv om retten mener at saksøkte burde fremlagt videofilmen av avløpsledningen tidligere som nevnt, er ikke dette tilstrekkelig til å fritas saksøker for erstatningsansvar.

Erstatningen skal dekke alle partens nødvendige kostnader ved saken, jf. tvisteloven § 20-5. Advokat Espen Hansen har fremlagt en kostnadsoppgave med et salær på 81 200 kroner. Tidsbruken er angitt å være totalt 58 timer inkludert tre rettsdager. I tillegg har advokat Hansen lagt frem kostnadsoppgave fra sakkyndig Sem på 41 400 kroner. Med tillegg av merverdiavgift på 10 350 kroner utgjør kravet til sakkyndig 51 750 kroner. De totale sakskostnadene som er krevd er etter dette 132 950 kroner. Motparten har ikke fremsatt innsigelser mot kostnadsoppgaven. Kostnadene anses rimelige og nødvendige, og retten legger oppgaven til grunn.

Det foreligger automatisk tvangsgrunnlag for forsinkelsesrenter på sakskostnader, jf tvangsfullbyrdelsesloven § 4-1 tredje ledd, slik at dette ikke nevnes særskilt i domsslutningen.

Dommen er enstemmig.

Dommen er ikke avsagt innen lovens frist. Grunnen er stor arbeidsmengde.

* * * *

DOMSSLUTNING

1. Oslo kommune frifinnes.
2. Opulens Bo AS dømmes til innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom til å betale sakskostnader til Oslo kommune med 132 950 kroner.

Retten hevet

Torunn Hardeland

Kjell Karlsrud

Max Ingar Mørk

Rettledning om ankeadgangen i sivile saker vedlegges.

Rettledning om ankeadgangen i sivile saker

Reglene i tvisteloven kapitler 29 og 30 om anke til lagmannsretten og Høyesterett regulerer den adgangen partene har til å få avgjørelser overprøvd av høyere domstol. Tvisteloven har noe ulike regler for anke over dommer, anke over kjennelser og anke over beslutninger.

Ankefristen er én måned fra den dagen avgjørelsen ble forkynt eller meddelt, hvis ikke noe annet er uttrykkelig bestemt av retten. Ankefristen avbrytes av rettsferien. Rettsferie er følgende: Rettsferiene varer fra og med siste lørdag før palmesøndag til og med annen påskedag, fra og med 1. juli til og med 15. august og fra og med 24. desember til og med 3. januar, jf. domstoloven § 140.

Den som anker må betale behandlingsgebyr. Den domstolen som har avsagt avgjørelsen kan gi nærmere opplysning om størrelsen på gebyret og hvordan det skal betales.

Anke til lagmannsretten over dom i tingretten

Lagmannsretten er ankeinstans for tingrettens avgjørelser. En dom fra tingretten kan ankes på grunn av feil i bedømmelsen av faktiske forhold, rettsanvendelsen, eller den saksbehandlingen som ligger til grunn for avgjørelsen.

Tvisteloven oppstiller visse begrensninger i ankeadgangen. Anke over dom i sak om formuesverdi tas ikke under behandling uten samtykke fra lagmannsretten hvis verdien av ankegenstanden er under 125 000 kroner. Ved vurderingen av om samtykke skal gis skal det blant annet tas hensyn til sakens karakter, partenes behov for overprøving, og om det synes å være svakheter ved den avgjørelsen som er anket eller ved behandlingen av saken.

I tillegg kan anke – uavhengig av verdien av ankegenstanden – nektes fremmet når lagmannsretten finner det klart at anken ikke vil føre fram. Slik nekting kan begrenses til enkelte krav eller enkelte ankegrunner.

Anke framsettes ved skriftlig ankeerklæring til den tingretten som har avsagt avgjørelsen. Selvprosederende parter kan inngi anke muntlig ved personlig oppmøte i tingretten. Retten kan tillate at også prosessfullmektiger som ikke er advokater inngir muntlig anke.

I ankeerklæringen skal det særlig påpekes hva som bestrides i den avgjørelsen som ankes, og hva som i tilfelle er ny faktisk eller rettslig begrunnelse eller nye bevis.

Ankeerklæringen skal angi:

- ankeinstansen
- navn og adresse på parter, stedfortredere og prosessfullmektiger
- hvilken avgjørelse som ankes
- om anken gjelder hele avgjørelsen eller bare deler av den
- det krav ankesaken gjelder, og en påstand som angir det resultatet den ankende parten krever
- de feilene som gjøres gjeldende ved den avgjørelsen som ankes
- den faktiske og rettslige begrunnelse for at det foreligger feil
- de bevisene som vil bli ført
- grunnlaget for at retten kan behandle anken dersom det har vært tvil om det
- den ankende parts syn på den videre behandlingen av anken

Anke over dom avgjøres normalt ved dom etter muntlig forhandling i lagmannsretten. Ankebehandlingen skal konsentreres om de delene av tingrettens avgjørelse som er omtvistet og tvilsomme når saken står for lagmannsretten.

Anke til lagmannsretten over kjennelser og beslutninger i tingretten

Som hovedregel kan en *kjennelse* ankes på grunn av feil i bevisbedømmelsen, rettsanvendelsen eller saksbehandlingen. Men dersom kjennelsen gjelder en saksbehandlingsavgjørelse som etter loven skal treffes etter et skjønn over hensiktsmessig og forsvarlig behandling, kan avgjørelsen for den skjønnsmessige avveiningen bare angripes på det grunnlaget at avgjørelsen er uforsvarlig eller klart urimelig.

En *beslutning* kan bare ankes på det grunnlaget at retten har bygd på en uriktig generell lovforståelse av hvilke avgjørelser retten kan treffe etter den anvendte bestemmelsen, eller på at avgjørelsen er åpenbart uforsvarlig eller urimelig.

Kravene til innholdet i ankeerklæringen er som hovedregel som for anke over dommer.

Etter at tingretten har avgjort saken ved dom, kan tingrettens avgjørelser over saksbehandlingen ikke ankes særskilt. I et slikt tilfelle kan dommen isteden ankes på grunnlag av feil i saksbehandlingen.

Anke over kjennelser og beslutninger settes fram for den tingretten som har avsagt avgjørelsen. Anke over kjennelser og beslutninger avgjøres normalt ved kjennelse etter ren skriftlig behandling i lagmannsretten.

Anke til Høyesterett

Høyesterett er ankeinstans for lagmannsrettens avgjørelser.

Anke til Høyesterett over *dommer* krever alltid samtykke fra Høyesteretts ankeutvalg. Slikt samtykke skal bare gis når anken gjelder spørsmål som har betydning utenfor den foreliggende saken, eller det av andre grunner er særlig viktig å få saken behandlet av Høyesterett. – Anke over dommer avgjøres normalt etter muntlig forhandling.

Høyesteretts ankeutvalg kan nekte å ta til behandling anker over *kjennelser og beslutninger* dersom de ikke reiser spørsmål av betydning utenfor den foreliggende saken, og heller ikke andre hensyn taler for at anken bør prøves, eller den i det vesentlige reiser omfattende bevisspørsmål.

Når en anke over kjennelser og beslutninger i tingretten er avgjort ved kjennelse i lagmannsretten, kan avgjørelsen som hovedregel ikke ankes videre til Høyesterett.

Anke over lagmannsrettens kjennelse og beslutninger avgjøres normalt etter skriftlig behandling i Høyesteretts ankeutvalg.